

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на Евгени Василев

„ПРОМЯНАТА В КОМУНИКАЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ ПОД ВЛИЯНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ”

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор ”

**Рецензент: доц. д-р Владимир Дулов, катедра „Връзки с обществеността” ,
Югозападен университет „Неофит Рилски” гр. Благоевград**

Проектът за дисертационен труд на Евгени Василев е основан върху една оригинална и задълбочена концепция за ролята на социалните комуникации като предпоставка и инструмент за социална промяна. Авторът си поставя за цел „...да разкрие разгръщащите се промени в комуникацията, като предпоставка за функционирането и развитието на обществото в конкретните исторически периоди (задругата, еснафството, началната индустриализация, комунистическото общество и съвременното ни) в контекста на глобализационните процеси.“ Основната теза на автора се състои в това, че връзката между средствата за комуникация и социума упражнява влияние върху обществото, детерминира неговия разцвет или упадък през различните социално-исторически периоди.

За осъществяването на тази основна цел Евгени Василев осъществява изпълнението на няколко изследователски задачи:

1. Анализ на причините за промените, настъпващи в сферата на комуникацията;
2. Представяне на историческото развитие на междуличностната и масовата комуникация. Ретроспективното представяне на историческото развитие в социалните комуникации е логически завършено чрез съпоставяне със съвременното състояние на социалните комуникации в България.
3. Проследяване на въздействието на съвременните глобализационни процеси върху комуникативните взаимодействия в българското общество и формирането на неговия социокултурен характер.

4. Създаване на цялостна концептуална рамка за обяснение на качествената специфика на комуникативното изграждане на социалните процеси и характера на промените настъпили в България.

Актуалността на разработката се състои преди всичко в необходимостта от теоретични и емпирични анализи на начина, по който комуникативните взаимодействия обуславят динамиката на социалните отношения и функционирането на културните модели в различните общества. В това отношение работата на Евгени Василев има изключителна стойност, доколкото дава комуникативна интерпретация на комплекса от социални процеси.

В дисертационния труд е избрана комплексна методика на изследване, която включва методи, релевантни на различните структурни нива, на които е организирана работата. На теоретично ниво е проведена **реконструкция на главните теоретични концепции** в областта на социологията на комуникациите, като са очертани най-общите рамки на тематиката в полето на модерността и глобализацията.

На тази основа е изведена перспектива към другото равнище на конкретност – **комуникативната ситуация в България**. Тук общата рамка е допълнена с анализ на информация от различно качество, емпиричен изследователски материал и анализ на документи. В този контекст изследователските процедури са извършени коректно и не възникват възражения от методическо естество.

Посочените от дисертанта приноси, както и тези, изразени в настоящата рецензия, са изградени върху достоверен материал. В случая става дума за интерпретация на теоретични първоизточници, която е направена грамотно и коректно, анализ на документи, които са интерпретирани прецизно, а също така за емпирична информация, която е коректно приведена и интерпретирана. Апаратът на дисертацията е надлежно приведен в съответствие с изискванията.

Приносите на настоящата дисертация могат да бъдат отнесени най-вече към параграф **“Доказване с нови средства на съществени нови страни в**

съществуващи научни проблеми и теории”. Въпреки че общата теоретична основа, върху която е построена дисертацията, представлява обзор на съществуващи концепции, авторът ги интерпретира творчески, създавайки както специфична теоретична рамка за изследване на конкретен проблем, така и стратегия и емпиричен апарат за изследване на проблема. Поради това тук можем да посочим и признака **“Създаване на нови класификации, методи на изследване. Получаване и доказване на нови факти”**.

Оценката за дисертационния труд и приносите в него е категорична – **те представляват лично дело на дисертанта**. Авторското присъствие в разработката е много силно – навсякъде се чувства ангажираността с изследваната проблематика.

Авторът търси отговор на въпроса: „...кои са причините да сме такива каквито сме и защо общуваме по този начин?“ Според него „...разкриването на причините за промяната може да спомогне за разпознаване на корените за измененията на комуникационните процеси и да се помогне, при разбирането на съвременните изменения, разкъсвания, пропуски и шумове при осъществяване на социалните процеси в страната ни.“

Дисертацията е с обем 155 страници с Увод, три глави и Заключение. Използваната литература се състои от 158 названия, сред които и 26 Интернет сайта. Дисертантът има 5 публикации по темата, което отговаря на изискванията за защита.

Авторът е формулирал прецизно декларацията за намеренията, като коректно е интерпретирал нивата на изследване и последователността на изследователските процедури. Сериозно достойнство на работата представлява използването на широк диапазон от социологически методи, като прави впечатление грамотното съчетаване на количествени и качествени изследователски техники. Евгени Василев подчертава обаче своя афинитет към качествената, към „разбиращата“ страна в социологическия анализ като поставя акцент върху това „как“ се формира социалният характер.

В дисертационния труд е издигната хипотезата, че „постепенното задълбочаване на разпокъсаността на междуличностните връзки се обвързва с разпадането на родовите и съседски отношения и от тук следва трудното създаване на общност и близки емоционални връзки (по Фердинанд Тьонис).

На основата на формирания по този начин методологически подход авторът представя свое обяснение за действието на масовите комуникации в модернизиращото се българско общество: Според него увеличаването на каналите е съпътствано от липса на обединяваща връзка между хората, тъй като средствата за масова комуникация се използват най-вече за прокарване на интересите на различни групи.

Оригинален и ценен момент в дисертацията представлява обръщането към мултидисциплинарния подход, развиван от френската школа и по-специално от кръга около списание „Анали“. Този подход разграничава структурно-функционалната интерпретация от „разбиращата“, а фактът, че „тя е интердисциплинарна като подход, в никакъв случай означава, че социалната история е по-важна от политическата – просто единия тип отношение към историята отговаря на въпроса „Как?“, а другият на въпроса „Защо?“.“

Хипотезата, че използването на медиите за прокарване на интереси на една група от хора води до по-слабо влияние на средствата за масова комуникация се намира в съответствие с от изследванията на Максвел МакКомз и Доналд Шоу и изводите, направени от тях. Принципно важна е интерпретацията на качествената специфика в действието на масовите комуникации, която дисертантът прави за тази зависимост – според него тя допринася до задълбочаването на пропагандата между комуникативните субекти не само в обществен план, но и на общностно и междуличностно ниво.

Първа глава на дисертацията има теоретичен характер и представлява образец за творческо приложение на комуникационните теории в социологията. Евгени Василев не само коректно интерпретира класиката в теориите за комуникацията, но разглежда тези теории от гледна точка на начина, по който комуникациите определят характера на социалните взаимодействия.

Авторът прави много сериозна заявка за теоретичен принос в изследването на социалните комуникации като открива във функционалния анализ на комуникациите именно тези предпоставки, които определят качеството на социалните взаимоотношения и конституират социокултурния облик на устойчивите социокултурни общности. Той отделя особено внимание на една от тези функции: „предаване на социално наследство“, която според него играе конститутивна роля в разгръщането на социалните отношения.

Във втора глава авторът разглежда развитието на социалните комуникации в различните фази, през които преминава социалната комуникация в българското общество: Задругата, Еснафството, Началната индустриализация и комунизмът.

Трета глава е посветена на съвременната комуникативна ситуация в нашето общество и в глобален мащаб.

Не на последно място трябва да изтъкна елегантната и изключително прецизна интерпретация на поп-фолк субкултурата като продукт на състоянието на социалните комуникации в съвременното българско общество.

Сериозно достойнство на работата на Евгени Василев представлява комуникативната интерпретация на глобализационните процеси.

Много сериозен приносен момент в дисертацията представлява социологическата интерпретация на информационния шум: Различията в културата на общуване, идеологическите, икономически и езикови различия, разликата в представите за идентичност допринасят за поява на „шум“, т.е. пречки и пукнатини в комуникационния процес, неадекватни или направо противоположни интерпретации, които коренно променят характера на предаваните в глобален мащаб съдържания.

Изключително ценна е и интерпретацията на технологичния трансфер: обществото интегрира определена технология като я приспособява към своята културна, политическа и икономическа същност. След това, според автора идват социалните адаптации (или липсата на такива).

Авторефератът отговаря на изискванията и дава ясна представа за структурата, изследователската стратегия и изводите, направени от дисертанта. Приносите са коректно формулирани:

1. Показва се как комуникациите са определящи за качеството на социалните взаимоотношения и конституирането облика на обществото.

2. Представяне на историческото развитие на междуличностната и масовата комуникация и историческото им развитие и съпоставянето със съвременното състояние на комуникацията в България.

3. Показване на значението на информационния шум и интерпретирането на същността му в комуникацията в България.

4. Показване на значението на технологиите и тяхното интегриране в културната, политическата и икономическата същност и в следствие и осъществяващите се социални адаптации.

Дисертацията на Евгени Василев може да бъде причислена към разработките, които дават **ново знание**, доколкото е основана върху оригинална и самостоятелна концепция за комуникационните процеси.

Наред с достойнствата и положителните страни на дисертацията, имам и някои забележки.

Въпреки че в процеса на работа разбирането за същността на комуникациите беше изчистено и обхвана комплексно целия диапазон на **социалните комуникации**, в работата се открива известно надценяване на ролята на масовите комуникации, като на заден план остават другите елементи на социалната динамика – социално-икономическите процеси, свързаните с тях културни различия и противоречия, които обуславят тяхното функциониране. Това се проявява особено там, където дисертантът анализира комуникационните процеси, протичащи в тоталитарното общество.

Дисертантът, коректно анализира аномията, като произтичаща именно от структурната същност на тоталитарното общество, но недостатъчно ясно очертава по какъв начин тази структурна същност се отразява на функционирането на масовите комуникации. Именно в този смисъл малко едностранчиво звучи твърдението за „прекаленото засилване на влиянието на средствата за масова комуникация“. Напротив, именно аномията и процесите на отчуждение на обществото, обуславят сериозното недоверие на широки слоеве от населението към официалната пропаганда в средствата за масова комуникация. Пресилена е тезата, че „средствата за масова комуникация процъфтяват, като комунистическата партия усърдно развива радиото, телевизия, киното и периодичните печатни издания, заради техния пропаганден потенциал“. Напротив, технологичната изостаналост в областта на масовите комуникации е типичен продукт на социализма, при това именно поради неговата структурна същност – на централизирана система с догматичен (според терминологията на А. Мол) тип комуникационна политика.

Второ, въпреки че като цяло концепцията на дисертационния труд е перфектно избистрена, понякога посоката на каузалните зависимости

комуникация – социални отношения се сменя произволно . В най-добрия случай тази смяна на посоката трябва да бъде обяснена. Това се отнася най-вече до интерпретацията на глобализацията. Общата концепция е вярна и коректна, но се появява и схемата за външно въздействие върху обществото от страна на глобализацията като някаква реифицирана същност. Тези интерпретации просто се нуждаят от уточнение – необходимо е връщане от коректната абстрактна интерпретация към конкретността на непосредствените взаимозависимости.

Трето, като препоръка за бъдеща работа (а не като недостатък на дисертацията), емпиричното изследване дава много богат материал за изводи относно динамиката на комуникационните процеси, който може да бъде използван и в бъдеще, особено при създаване на изследователски стратегии за изучаване на масовите комуникации.

В този смисъл, интерпретирайки като цяло изключително коректно данните от емпиричното изследване Евгени Василев е обърнал внимание преди всичко на възрастовия фактор като определящ на Интернет потреблението и културната активност. Получените данни показват един процес на социодинамика с комплексен характер, обусловен от местоживеенето, образователното равнище, професионалната принадлежност, доходите, социалния статус. Освен това, от тези данни (както и от други изследвания, провеждани в България) ще разберем, че постоянните потребители на Интернет в много по-малка степен гледат телевизия, т.е. проявяват ясно изразена селективност по отношение на средствата за комуникация. Изключително ясно се проявява тази зависимост при респондентите, които не ползват Интернет, съставляващи основната аудитория на телевизиите.

Особено интересни са тези данни по отношение на ценностите и нагласите на респондентите, което говори за сериозни културни различия, обуславящи тяхната комуникационна активност. Голяма част от постоянните потребители на Интернет посочват образованието и високата квалификация като приоритет в своята житейска стратегия: 66,9%. Друг житейски приоритет, който може да бъде свързан с групата на постоянните Интернет-потребители представлява изборът на професия, която да съответства на образованието и квалификацията. Друг съществен атрибут на житейската ориентация на

постоянните Интернет-потребители представлява приятелството. Много характерно е обстоятелството, че постоянните потребители на Интернет като правило не посочват материалното благополучие за доминираща ценност. Трябва да обърнем внимание и върху една изключително красноречива особеност: редовните потребители на Интернет в много по-голяма степен посочват удоволствието и забавлението като водеща ценност - нещо, което не се среща сред тези, които не използват интернет. Това е една типична модерна ценност, която обикновено не се манифестира открито сред тези групи от населението, при които доминират традиционни нагласи и ценностни ориентации.

Що се отнася до групата респонденти, които не ползват Интернет, откриваме коренно различни доминиращи ценности, обуславящи съвсем различен културен тип: материален просперитет, здраве, сигурност, спокоен живот без резки промени. Характерен за тази група е традиционният, консервативен и пасивен подход към всекидневието, вкоренен в обичайните очевидности на всекидневието и насочен към традиционното, рутинното и пасивното осмисляне на жизнената реалност.

Всички тези, съдържащи се в емпиричната информация изводи красноречиво говорят за необходимостта от комплексен подход към комуникативните процеси, доколкото самите комуникационни инструменти могат да действат изключително в контекста на реално съществуваща социална структура, ценностна система и културни стереотипи. Това е препоръка към бъдещи научни изследвания и публикации на дисертанта.

Тези забележки нямат сериозно значение и не могат по никакъв начин да намалят високата положителна стойност на дисертацията. Като имам предвид всичко това, убедено гласувам за това **на Евгени Василев да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“.**

Благоевград, 12. 10. 2013

Рецензент:

(доц. д-р Владимир Дулов)